ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)
της 12ης Σεπτεμβρίου 2002 *

Στην υπόθεση C-152/00,

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την L. Ström και τον J.-F. Pasquier, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο,

προσφεύγουσα,

κατά

Γαλλικής Δημοκρατίας, εκπροσωπούμενης αρχικώς από τις K. Rispal-Bellanger και C. Vasak, ακολούθως δε από τη δεύτερη και τον G. de Bergues,

καθής,

που έχει ως αντικείμενο να αναγνωριστεί ότι η Γαλλική Δημοκρατία, μη μεταφέροντας στο εσωτερικό δίκαιο πλήρως και ορθώς την οδηγία 86/609/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την προ-

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

στασία των ζώων που χρησιμοποιούνται για πειραματικούς και άλλους επιστημονικούς σκοπούς (ΕΕ L 358, σ. 1), και ιδίως τα άρθρα 4, 7, 11, 12, 18 και 22 αυτής, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη Συνθήκη ΕΚ,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους P. Jann, πρόεδρο τμήματος, S. von Bahr και A. La Pergola (εισηγητή), δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: L. A. Geelhoed
γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις αγορεύσεις των διαδίκων κατά τη συνεδρίαση της 25ης Οκτωβρίου 2001, κατά τη διάρκεια της οποίας η Επιτροπή εκπροσωπήθηκε από την L. Ström και τον J.-F. Pasquier και η Γαλλική Δημοκρατία από την C. Isidoro και τον C. Chevallier,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 7ης Φεβρουαρίου 2002,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Απριλίου 2000, η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων άσκησε, δυνάμει του άρθρου 226 ΕΚ, προσφυγή με αντικείμενο να αναγνωριστεί ότι η Γαλλική Δημοκρατία, μη μεταφέροντας στο εσωτερικό δίκαιο πλήρως και ορθώς την οδηγία 86/609/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την προστασία των ζώων που χρησιμοποιούνται για πειραματικούς και άλλους επιστημονικούς σκοπούς (ΕΕ L 358, σ. 1, στο εξής: οδηγία), και ιδίως τα άρθρα 4, 7, 11, 12, 18 και 22 αυτής, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από τη Συνθήκη ΕΚ.

Το νομικό πλαίσιο και η προ της ασκήσεως της προσφυγής διαδικασία

2 Το άρθρο 4 της οδηγίας ορίζει:

«Κάθε κράτος μέλος μεριμνά για την απαγόρευση πειραμάτων με τη χρησιμοποίηση ζώων τα οποία, δυνάμει του παραρτήματος Ι της συμβάσεως για το διεθνές εμπόριο των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται με εξαφάνιση και του παραρτήματος Γ, τμήμα Ι, του κανονισμού (ΕΟΚ) 3626/82 [ΕΕ L 384, σ. 1], θεωρούνται ότι ανήκουν σε απειλούμενα με εξαφάνιση είδη, εκτός αν τα πειράματα αυτά συμφωνούν με τον προαναφερόμενο κανονισμό και έχουν ως αντικείμενο:

— την έρευνα με σκοπό τη διατήρηση των εν λόγω ειδών

ή

— σημαντικούς βιοϊατρικούς σκοπούς για τους οποίους τα εν λόγω είδη είναι κατ' εξοχήν τα μόνα κατάλληλα.»

3 Κατά το άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας:

«Όταν επιβάλλεται η διεξαγωγή πειράματος, η επιλογή των ειδών πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή και, ενδεχομένως, να αιτιολογείται δεόντως ενώπιον της αρχής. Κατά την επιλογή μεταξύ πειραμάτων, προτιμώνται εκείνα που απαιτούν τον μικρότερο δυνατό αριθμό ζώων, χρησιμοποιούν ζώα με τον κατώτατο αριθμό νευροφυσιολογικής ευαισθησίας, προκαλούν τον λιγότερο πόνο, ταλαιπωρία, αγωνία η μόνιμη βλάβη και που αναμένεται να δώσουν τα ικανοποιητικότερα αποτελέσματα.

Τα πειράματα με ζώα που ήσαν προηγουμένως ελεύθερα στη φύση εκτελούνται μόνον εφόσον πειράματα με άλλα ζώα δεν επαρκούν για τους σκοπούς του πειράματος.»

4 Το άρθρο 11 της οδηγίας προβλέπει:

«[Υπό την επιφύλαξη των λοιπών διατάξεων] της παρούσας οδηγίας, εφόσον οι θεμιτοί σκοποί του πειράματος το απαιτούν, η αρχή μπορεί να επιτρέψει την ελευθέρωση του συγκεκριμένου ζώου, αν έχει βεβαιωθεί ότι έγινε ό,τι ήταν δυνατό για την

καλή διαβίωσή του και εφόσον το επιτρέπει η κατάσταση της υγείας του και δεν υπάρχει κίνδυνος για τη δημόσια υγεία και το περιβάλλον.»

5 Το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας είναι διατυπωμένο ως εξής:

«Στην περίπτωση που προβλέπεται να υποβληθεί ζώο σε πείραμα [στα πλαίσια του οποίου] θα υποστεί ή κινδυνεύει να υποστεί δυνατούς πόνους που μπορεί να είναι παρατεταμένοι, το πείραμα πρέπει να έχει δηλωθεί και αιτιολογηθεί ρητώς ενώπιον της αρχής ή να έχει εγκριθεί ρητώς από αυτή. Η αρχή λαμβάνει τα κατάλληλα δικαστικά ή διοικητικά μέτρα στην περίπτωση που δεν είναι βέβαιη ότι το πείραμα είναι σημαντικό για βασικές ανάγκες του ανθρώπου ή των ζώων.»

6 Το άρθρο 18 της οδηγίας προβλέπει:

«1. Κάθε σκύλος, γάτα ή πρωτεύον, εκτός από τον άνθρωπο, [φιλοξενούμενο] σε εγκαταστάσεις εκτροφής, προμηθείας ή πειραματισμού, σημαδεύεται, πριν από τον απογαλακτισμό, με ατομικό αναγνωριστικό σημείο κατά τον λιγότερο οδυνηρό τρόπο, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπονται στην παράγραφο 3.

[...]

3. Όταν ένας σκύλος, γάτα ή πρωτεύον, εκτός από τον άνθρωπο, μεταφέρεται από μία εγκατάσταση της μορφής που αναφέρεται στην παράγραφο 1 σε άλλη πριν τον απογαλακτισμό και εφόσον δεν είναι πρακτικά δυνατόν να σημαδευτεί εκ των προτέρων, η εγκατάσταση υποδοχής πρέπει να τηρεί πλήρη στοιχεία, ιδίως για την ταυτότητα της μητέρας, μέχρις ότου το ζώο σημαδευτεί.

[...]»

7 Το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας προβλέπει:

«Για να αποφευχθούν άσκοπες επαναλήψεις πειραμάτων με σκοπό να ικανοποιηθούν οι εθνικές ή οι κοινοτικές νομοθετικές διατάξεις περί υγείας και ασφαλείας, τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν, στο μέτρο του δυνατού, τα αποτελέσματα πειραμάτων που διεξάγονται στο έδαφος άλλου κράτους μέλους, εκτός αν απαιτούνται περαιτέρω δοκιμές για την προστασία της δημόσιας υγείας και ασφαλείας.»

8 Σύμφωνα με το άρθρο 25, παράγραφος 1, της οδηγίας, τα κράτη μέλη όφειλαν να θεσπίσουν τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις προκειμένου να συμμορφωθούν προς την οδηγία το αργότερο μέχρι τις 24 Νοεμβρίου 1989 και να ενημερώσουν αμέσως την Επιτροπή συναφώς.

9 Οι γαλλικές αρχές κοινοποίησαν στην Επιτροπή τα θεσπισθέντα μέτρα για τη μεταφορά της οδηγίας, ήτοι, πρώτον, το διάταγμα 87-848, της 19ης Οκτωβρίου 1987, το οποίο εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 454 του ποινικού κώδικα και του άρθρου 276, τρίτο εδάφιο, του γεωργικού κώδικα και αφορά τα πειράματα που

διενεργούνται επί των ζώων (JORF της 20ής Οκτωβρίου 1987, σ. 12246), δεύτερον, τρεις διϋπουργικές αποφάσεις της 19ης Απριλίου 1988, οι οποίες εκδόθηκαν κατ' εφαρμογήν του ανωτέρω διατάγματος και καθορίζουν αντίστοιχα τις προϋποθέσεις εισδοχής στα εγκεκριμένα εργαστήρια των ζώων που χρησιμοποιούνται για ερευνητικούς, επιστημονικούς ή πειραματικούς σκοπούς, τις προϋποθέσεις χορηγήσεως της αδείας για τη διενέργεια των πειραμάτων επί των ζώων και τις προϋποθέσεις εγκρίσεως, χωροταξικής διευθετήσεως και λειτουργίας των ιδρυμάτων πειραματισμών επί ζώων (JORF της 27ης Απριλίου 1988, σ. 5607 και 5608 αντίστοιχα) και, τρίτον, το άρθρο R. 5118 του κώδικα περί δημόσιας υγείας.

10 Εκτιμώντας ότι οι ανωτέρω διατάξεις δεν διασφαλίζουν την ορθή και πλήρη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των άρθρων 4, 7, 11, 12, 18 και 22 της οδηγίας, η Επιτροπή όχλησε, με έγγραφο της 24ης Απριλίου 1998, τη Γαλλική Κυβέρνηση να της υποβάλει τις παρατηρήσεις της συναφώς εντός προθεσμίας δύο μηνών.

11 Επειδή ουδεμία έλαβε απάντηση από τη Γαλλική Δημοκρατία, η Επιτροπή διατύπωσε στις 18 Δεκεμβρίου 1998 αιτιολογημένη γνώμη καλώντας το οικείο κράτος μέλος να λάβει τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να συμμορφωθεί εντός προθεσμίας δύο μηνών από της κοινοποιήσεώς της.

12 Με έγγραφο της 28ης Ιουνίου 1999, η Γαλλική Δημοκρατία αμφισβήτησε τις αιτιάσεις που διατυπώνονται εις βάρος της με την αιτιολογημένη γνώμη.

13 Διαπιστώνοντας ότι το οικείο κράτος μέλος δεν συμμορφώθηκε προς την ανωτέρω αιτιολογημένη γνώμη εντός της ταχθείσας προθεσμίας, η Επιτροπή άσκησε την παρούσα προσφυγή.

Επί της προσφυγής

Προκαταρκτικές επιχειρήσεις

14 Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η Γαλλική Κυβέρνηση κοινοποίησε προς την Επιτροπή και προσκόμισε ενώπιον του Δικαστηρίου το διάταγμα 2001-464, της 29ης Μαΐου 2001, περί τροποποιήσεως του διατάγματος 87-848 (JORF της 31ης Μαΐου 2001, σ. 8682), και το διάταγμα της 20ής Ιουνίου 2001 σχετικά με τις ορθές εργαστηριακές πρακτικές για τα κτηνιατρικά φάρμακα (JORF της 4ης Ιουλίου 2001, σ. 10684). Εξάλλου, με το υπόμνημά της αντικρούσεως, αναφέρθηκε στο διάταγμα της 14ης Μαρτίου 2000 σχετικά με τις ορθές εργαστηριακές πρακτικές (JORF της 23ης Μαρτίου 2000, σ. 4465). Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, οι διάφορες αυτές πράξεις διασφαλίζουν την απόλυτη μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

15 Επιβάλλεται συναφώς να υπομνηστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, η διάπραξη παραβάσεως πρέπει να εκτιμάται με γνώμονα την κατάσταση του κράτους μέλους, όπως αυτή εμφανιζόταν κατά τη λήξη της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, και ότι οι επελθούσες στη συνέχεια μεταβολές δεν πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από το Δικαστήριο (βλ., ιδίως, απόφαση της 18ης Οκτωβρίου 2001, C-354/99, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, Συλλογή 2001, σ. I-7657, σκέψη 45). Έπεται ότι καμία από τις μνημονευόμενες στην προηγούμενη σκέψη εθνικές πράξεις δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη από το Δικαστήριο στο πλαίσιο της εξετάσεως της παρούσας προσφυγής.

Επί της μη μεταφοράς του άρθρου 4 της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

16 Με την πρώτη αιτίασή της, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η Γαλλική Δημοκρατία δεν μετέφερε το άρθρο 4 της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

17 Η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλείται, προκειμένου να αντικρούσει την ανωτέρω αιτίαση, πρώτον, τα άρθρα 5, 7 και 11 του διατάγματος 87-848, τα οποία προβλέπουν αντιστοίχως ότι «οποιοσδήποτε διενεργεί πειράματα επί των ζώων πρέπει να είναι κάτοχος ονομαστικής αδείας [...] γενικής ή ειδικής», ότι «ζώα όλων των ειδών μπορούν να χρησιμοποιούνται για πειράματα, υπό την επιφύλαξη των προβλεπομένων από την ισχύουσα νομοθεσία και κανονιστική ρύθμιση επί των προστατευομένων ειδών περιορισμών [...]» και ότι «ο Υπουργός Γεωργίας μπορεί να περιορίσει το πεδίο της αιτούμενης αδείας ή να την εξαρτήσει από οποιονδήποτε όρο κρίνει πρόσφορο [...]».

18 Η Γαλλική Κυβέρνηση εκτιμά ότι, όπως προκύπτει από το συνδυασμένο αποτέλεσμα των ανωτέρω διατάξεων, αν ο διενεργών πειράματα προτίθεται να το πράξει επί ζώων που ανήκουν σε απειλούμενο κατά το άρθρο 4 της οδηγίας είδος, η αίτησή του περί χορηγήσεως αδείας πρέπει να αναφέρει το γεγονός αυτό και να περιλαμβάνει αιτιολόγηση προς στοιχειοθέτηση του ότι το πείραμα επιδιώκει βασικό ιατρικό στόχο και ότι το συγκεκριμένο είδος είναι το μόνο ενδεικνυόμενο, στοιχεία ελλείψει των οποίων η άδεια πρέπει να απορρίπτεται όπως απαιτεί το άρθρο 4.

19 Συναφώς, αρκεί, αφενός, η διαπίστωση ότι από το γράμμα των μνημονευομένων στη σκέψη 17 της παρούσας αποφάσεως εθνικών διατάξεων ουδόλως απορρέουν παρόμοιες συνέπειες και, αφετέρου, η υπόμνηση ότι απλές διοικητικές πρακτικές, οι οποίες μπορούν εκ της φύσεώς τους να μεταβάλλονται κατά το δοκούν από τη

διοίκηση και οι οποίες στερούνται κατάλληλης δημοσιότητας, δεν μπορούν να θεωρούνται ως έγκυρη εκπλήρωση της υποχρεώσεως μεταφοράς που υπέχουν τα κράτη μέλη ως αποδέκτες των οδηγιών (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, σκέψη 28).

20 Δεύτερον, η Γαλλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι τα προστατευόμενα είδη, όπως προβλέπει το άρθρο 4 της οδηγίας, σπανίως εκτρέφονται υπό αιχμαλωσία στη Γαλλία, ενώ το προβλεπόμενο με την εν λόγω διάταξη αποτέλεσμα διασφαλίζεται επαρκώς μέσω των προϋποθέσεων που αφορούν την εισαγωγή τους από τρίτες χώρες, όπως προβλέπουν τα άρθρα 4 και 8 του κανονισμού (ΕΚ) 338/97 του Συμβουλίου, της 9ης Δεκεμβρίου 1996, για την προστασία των ειδών άγριας πανίδας και χλωρίδας μέσω του ελέγχου του εμπορίου τους (ΕΕ 1997, L 61, σ. 1).

21 Χωρίς να επιβάλλεται η απόφανση επί του περιεχομένου των άρθρων 4 και 8 του κανονισμού 338/97, αρκεί εν προκειμένω η διαπίστωση ότι οι διατάξεις αυτές αφορούν την εισαγωγή και εμπορία και όχι τη διενέργεια πειραμάτων επί των ειδών στα οποία αναφέρονται. Ως προς το γεγονός ότι τα προστατευόμενα κατά την οδηγία είδη εκτρέφονται σπανίως υπό αιχμαλωσία στη Γαλλία, πρέπει να υπομνηστεί ότι η μη τήρηση της επιβαλλόμενης από κανόνα του κοινοτικού δικαίου υποχρεώσεως συνιστά αφεαυτής παράβαση, οπότε η τυχόν παρατήρηση ότι η μη τήρηση της υποχρεώσεως δεν είχε αρνητικές συνέπειες δεν ασκεί εν πάση περιπτώσει επιρροή (βλ., ιδίως, προπαρατεθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, σκέψη 34).

22 Υπό τις περιστάσεις αυτές, πρέπει να γίνει δεκτή η πρώτη αιτίαση της Επιτροπής.

Επί της μη ορθής μεταφοράς του άρθρου 7, παράγραφος 3, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

23 Με τη δεύτερη αιτίασή της, η Επιτροπή προβάλλει ότι η γαλλική νομοθεσία δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη προβλέπουσα ότι λαμβάνονται υπόψη κριτήρια που πρέπει να πρυτανεύουν κατά την επιλογή των πειραμάτων, των ειδών και ζώων, όπως απαριθμούνται στο άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας.

24 Η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η αρμόδια αρχή είναι σε θέση, επ' ευκαιρία της εξετάσεως της αιτήσεως για τη χορήγηση αδείας διενεργείας πειραμάτων βάσει του άρθρου 5 του διατάγματος 87-848, να βεβαιωθεί ότι πληρούνται οι εξαγγελλόμενες στο άρθρο 7, παράγραφος 3, της οδηγίας προϋποθέσεις.

25 Συναφώς, αρκεί η διαπίστωση ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι αποδεικνύεται στην πράξη, ένας έλεγχος όπως αυτός στον οποίο αναφέρεται η Γαλλική Κυβέρνηση εδράζεται σε απλή διοικητική πρακτική, γεγονός που, όπως υπομνήσθηκε στη σκέψη 19 της παρούσας αποφάσεως, δεν μπορεί να διασφαλίζει επαρκώς την ορθή μεταφορά της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

26 Όσον αφορά ειδικότερα το άρθρο 7, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο τα πειράματα επί ζώων που συλλαμβάνονται στη φύση επιτρέπονται μόνον αν δεν επαρκούν για τους πειραματικούς σκοπούς πειράματα επί άλλων ζώων, η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλείται διάφορες εθνικές διατάξεις από τις οποίες προκύπτει ότι απαγορεύονται η σύλληψη ή περισυλλογή, η μεταφορά ή χρήση ορισμένων ειδών της άγριας πανίδας, εκτός από κατ' εξαίρεση άδεια συλλήψεως ή περισυλλογής που εκδίδεται για επιστημονικούς σκοπούς. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, προκειμένου να αποφανθούν επί παρομοίων αιτήσεων χορηγήσεως αδείας, οι αρμόδιες αρχές ελέγχουν, με την ευκαιρία αυτή, ενόψει του επιστημονικού

φακέλου που τους υποβάλλεται, αν η αφαίρεση έχει ως αντικείμενο την έρευνα με σκοπό τη διασφάλιση της διατηρήσεως του οικείου είδους ή θεμελιώδους επιστημονικού στόχου και αν το συγκεκριμένο είδος ενδείκνυται για τον επιδιωκόμενο στόχο.

27 Συναφώς αρκεί η υπόμνηση ότι το ούτως συνοπτικώς περιγραφόμενο από τη Γαλλική Κυβέρνηση πλαίσιο διατάξεων δεν είναι ικανό να διασφαλίσει την ορθή μεταφορά του άρθρου 7, παράγραφος 3, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο. Πράγματι, το σύνολο των ανωτέρω διατάξεων αφορά απλώς ορισμένα είδη ζώων ζώντων στη φύση και ρυθμίζει τα της συλλήψεως και μεταφοράς τους, χωρίς αναφορά σε πειράματα επί των ειδών αυτών. Επί πλέον, ακόμη και αν υποτεθεί ότι δεν αμφισβητείται, ο τυχόν συνυπολογισμός εκ μέρους των αρμοδίων αρχών των προβλεπομένων στο άρθρο 7, παράγραφος 3, επιταγών δεν κατοχυρώνεται με δεσμευτική διάταξη, αλλά προκύπτει από απλή διοικητική πρακτική.

28 Υπό τις περιστάσεις αυτές, πρέπει να γίνει δεκτή η δεύτερη αιτίαση της Επιτροπής.

Επί της μη μεταφοράς του άρθρου 11 της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

29 Με την τρίτη αιτίασή της, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η γαλλική νομοθεσία δεν περιλαμβάνει καμία διάταξη εξαρτώσα, όπως προβλέπει το άρθρο 11 της οδηγίας, οποιαδήποτε ελευθέρωση ζώου επί του οποίου διενεργείται πείραμα από τον προηγούμενο έλεγχο εκ μέρους της αρμόδιας αρχής των προβλεπομένων από τη διάταξη αυτή προϋποθέσεων.

30 Συναφώς, η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλείται το άρθρο 2 του διατάγματος 87-848, το οποίο προβλέπει ότι «δεν λογίζονται ως πειράματα κατά την έννοια του παρόντος διατάγματος: [...] b) όσα συνίστανται στην παρατήρηση ζώων που τελούν υπό συνθήκες μη προκαλούσες πόνο· [...]».

31 Ως προς την ελευθέρωση ζώων στο πλαίσιο πειραμάτων, η Γαλλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η εφαρμοστέα εθνική κανονιστική ρύθμιση έχει ως συνέπεια να την αποκλείει.

32 Πρώτον, οι επιστημονικοί λόγοι για τους οποίους επιτρέπονται πειράματα επί ζώων δυνάμει του άρθρου 1 του διατάγματος 87-848 δεν είναι ικανοί να αποκλείουν τη διενέργεια πειραμάτων αναγκαιούντων την ελευθέρωση ζώων.

33 Δεύτερον, η κατά την έννοια του άρθρου 11 της οδηγίας ελευθέρωση έγκειται αποκλειστικά στην επαναφορά του ζώου στο φυσικό περιβάλλον του και ως εκ τούτου εξυπακούεται ότι αφορά μόνο μη κατοικίδια ζώα που είχαν περισυλλεγεί στη φύση. Πάντως, όλα τα ζώα επί των οποίων διενεργείται επιστημονικό πείραμα προέρχονται από εκτροφεία ή εισάγονται, ενώ αποτελεί εξαίρεση η χρησιμοποίηση ζώων που έχουν περισυλλεγεί στη γαλλική άγρια πανίδα για πειραματικούς σκοπούς.

34 Τρίτον, όπως προκύπτει από το άρθρο 13-II του νόμου 76-629, της 10ης Ιουλίου 1976, περί της προστασίας της φύσεως, διώκεται ποινικώς «η εθελούσια εγκατάλειψη κατοικιδίου ή εξημερωμένου ζώου που τελεί υπό περιορισμό, με εξαίρεση τα προοριζόμενα για την αύξηση του πληθυσμού ζώα».

35 Τέταρτον, η σύλληψη και μεταφορά ζώων που έχουν περισυλλεγεί στη φύση υπόκειται σε καθεστώς εκ των προτέρων αδείας. Αυτό συμβαίνει με ορισμένα είδη που προστατεύονται δυνάμει του περιγραφέντος στη σκέψη 26 της παρούσας αποφάσεως πλαισίου διατάξεων και με τα θηράματα δυνάμει του άρθρων L. 224-8 και R. 224-14 του γεωργικού κώδικα. Κατά τη Γαλλική Κυβέρνηση, οι αρμόδιες αρχές βεβαιώνονται, στα πλαίσια της εκδόσεως παρομοίων αδειών περισυλλογής ή μεταφοράς — συμπεριλαμβανομένης της ελευθερώσεως —, αν ελήφθη η μέγιστη δυνατή πρόνοια προς διαφύλαξη του ευ ζην του ζώου υπό τις προβλεπόμενες στο άρθρο 11 της οδηγίας συνθήκες.

36 Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η ελευθέρωση του ζώου επί του οποίου διενεργείται πείραμα δεν πλαισιώνεται με διατάξεις που έχουν δεσμευτική νομική ισχύ. Εκτιμά περαιτέρω ότι η κατά την οδηγία έννοια της ελευθερώσεως είναι ευρύτερη της απλής επαναφοράς του ζώου στο φυσικό περιβάλλον του και θα μπορούσε να αφορά, μεταξύ άλλων, την απομάκρυνσή του από το πλαίσιο του πειραματισμού, όπως επί παραδείγματι στην περίπτωση της επιστροφής ζώου στον κύριό του.

37 Η επί της αιτιάσεως της Επιτροπής απόφανση απαιτεί, προκαταρκτικώς, διευκρίνιση της εκτάσεως εφαρμογής του άρθρου 11 της οδηγίας.

38 Προσδιορίζοντας ότι η ελευθέρωση του ζώου επιτρέπεται «εφόσον το απαιτούν οι θεμιτοί σκοποί του πειράματος», η διάταξη αυτή προβλέπει καταρχάς ότι η ελευθέρωση ενός ζώου επί του οποίου διενεργείται πείραμα, κατά την έννοια της οδηγίας, επιτρέπεται μόνον οσάκις αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του πειράματος, ήτοι, όπως προκύπτει από το άρθρο 2, στοιχείο δ', της οδηγίας, οσάκις απαιτούνται ακόμη παρατηρήσεις. Επομένως, σε αντίθεση προς την υποστηριζόμενη από την Επιτροπή άποψη, το άρθρο 11 ουδόλως στοχεύει στο να επιτρέπει την ελευθέρωση μετά την ολοκλήρωση του πειράματος.

39 Ακολούθως και σε αντίθεση προς όσα υποστηρίζει η Γαλλική Κυβέρνηση, κανένα στοιχείο δεν επιτρέπει την εκτίμηση ότι η εν λόγω διάταξη αντιμετωπίζει την ελευθέρωση για τους σκοπούς ενός εν εξελίξει πειράματος μόνον όσον αφορά τα περισυλλεγέντα στο φυσικό περιβάλλον ζώα.

40 Πρέπει να διευκρινιστεί ότι επίσης εσφαλμένα η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το άρθρο 11 της οδηγίας υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν διατάξεις δυνάμει των οποίων επιτρέπεται σε εγκεκριμένη αρχή να δίδει την άδεια, κατόπιν αιτήσεως του διενεργούντος πειράματα, ελευθερώσεως ζώων επί των οποίων διενεργείται πείραμα οσάκις το απαιτούν οι θεμιτοί σκοποί του και πληρούνται οι λοιπές προβλεπόμενες από την οικεία διάταξη προϋποθέσεις.

41 Πράγματι, αφενός, το άρθρο 11 ορίζει ότι, οσάκις πληρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις που προβλέπει, η αρμόδια αρχή έχει την ευχέρεια, και όχι την υποχρέωση, να χορηγεί άδεια ελευθερώσεως. Αφετέρου, προέχει η διαπίστωση ότι, κατά το άρθρο 24 της οδηγίας, τα κράτη μέλη παραμένουν ελεύθερα να εφαρμόζουν ή να θεσπίζουν αυστηρότερα μέτρα για την προστασία των ζώων που χρησιμοποιούνται για πειράματα ή για τον έλεγχο και περιορισμό της χρήσεως ζώων για πειράματα. Όπως προκύπτει από τη διάταξη αυτή, τα κράτη μέλη νομιμοποιούνται μεταξύ άλλων να απαγορεύουν οποιαδήποτε ελευθέρωση ζώων που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο πειράματος, και μάλιστα να επιτρέπουν την ελευθέρωση αυτή, υπό τις προβλεπόμενες από το άρθρο 11 της οδηγίας προϋποθέσεις, μόνο ως προς τα ζώα που περισυνελέγησαν στη φύση.

42 Με δεδομένες τις ανωτέρω διευκρινίσεις, επιβάλλεται, πάντως, η διαπίστωση ότι εν προκειμένω η Γαλλική Δημοκρατία δεν εξεπλήρωσε τις υποχρεώσεις της. Πράγματι, οι επικληθείσες από αυτήν εθνικές διατάξεις ουδόλως διασφαλίζουν ότι η κατά το άρθρο 11 της οδηγίας ελευθέρωση είναι εφικτή μόνον υπό τις εξαγγελλόμενες με την ανωτέρω διάταξη προϋποθέσεις. Όπως προκύπτει από την προηγούμενη σκέψη, η ελευθέρωση συνιστά την ελάχιστη προστασία που τα κράτη μέλη οφείλουν να διασφαλίζουν υπέρ των ζώων επί των οποίων διενεργούνται πειράματα κατά την έννοια της οδηγίας.

43 Συναφώς, πρέπει, πρώτον να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 2, στοιχείο β', του διατάγματος 87-848, διάταξη αφορώσα την παρατήρηση ζώων που τελούν υπό συνθήκες μη προκαλούσες πόνο, ουδεμία ασκεί επιρροή ως προς την επίλυση της παρούσας διαφοράς, δοθέντος ότι το άρθρο 11 της οδηγίας αφορά απλώς την ελευθέρωση ζώων επί των οποίων διενεργείται πείραμα κατά την έννοια του άρθρου 2, στοιχείο δ', αυτής, ήτοι για επιστημονικούς λόγους χρησιμοποίηση ζώου η οποία μπορεί να προκαλέσει σε αυτό πόνο, ταλαιπωρία, αγωνία ή μόνιμη βλάβη.

44 Δεύτερον, η Γαλλική Κυβέρνηση ουδαμώς τεκμηρίωσε τον ισχυρισμό της ότι οι επιστημονικοί σκοποί για τους οποίους επιτρέπονται, δυνάμει του άρθρου 1 του διατάγματος 87-848, πειράματα επί ζώων είναι τέτοιας φύσεως ώστε να αποκλείουν την πραγματοποίηση πειραμάτων αναγκαιούντων την ελευθέρωση ζώων.

45 Τρίτον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι το άρθρο 13 του νόμου 76-629 καταργήθηκε με το άρθρο 290 του νόμου 92-1336, της 16ης Δεκεμβρίου 1992, περί της ενάρξεως ισχύος του νέου ποινικού κώδικα και περί της τροποποιήσεως ορισμένων διατάξεων του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας που κατέστη αναγκαία συναφώς (JORF της 23ης Δεκεμβρίου 1992). Επί πλέον, πρέπει να προστεθεί επί του σημείου αυτού ότι η έννοια της ελευθερώσεως για τους σκοπούς του κατά το άρθρο 11 της οδηγίας πειράματος δεν αντιστοιχεί προς την έννοια της εθελουσίας εγκαταλείψεως.

46 Τέταρτον και τελευταίον, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, για λόγους κατ' ουσίαν αναλόγους προς εκείνους που θίγονται στη σκέψη 27 της παρούσας αποφάσεως, το γεγονός ότι η σύλληψη και μεταφορά ορισμένων προστατευομένων ειδών και θηραμάτων που περισυλλέγονται στη φύση υπόκειται σε καθεστώς προηγούμενης αδείας δεν είναι επίσης ικανό να διασφαλίσει την ορθή εφαρμογή του άρθρου 11 της οδηγίας.

47 Υπό τις περιστάσεις αυτές, πρέπει να γίνει δεκτή η τρίτη αιτίαση της Επιτροπής.

Επί της μη μεταφοράς του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

48 Κατόπιν αυτού, δεδομένου η Γαλλική Δημοκρατία δεν αμφισβητεί ότι η οικεία διάταξη δεν μεταφέρθηκε στο εσωτερικό δίκαιο, πρέπει να γίνει δεκτή η τέταρτη αιτίαση της Επιτροπής.

Επί της μη πλήρους μεταφοράς του άρθρου 18, παράγραφοι 1 και 3, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

49 Με την πέμπτη αιτίασή της, η Επιτροπή υποστηρίζει ότι η Γαλλική Δημοκρατία δεν μετέφερε πλήρως το άρθρο 18, παράγραφοι 1 και 3 της οδηγίας, σχετικά με την επίθεση αναγνωριστικού σημείου σε γάτες, σκύλους και πρωτεύοντα, εκτός από τον άνθρωπο, που φιλοξενούνται σε εγκαταστάσεις εκτροφής, προμηθείας ή πειραματισμού που αποτελούν χρήστες κατά την έννοια της οδηγίας.

50 Καταρχάς, η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλείται το άρθρο 9 του διατάγματος 87-848, το οποίο προβλέπει ιδίως ότι «οι σκύλοι, οι γάτες και τα πρωτεύοντα που φιλοξενούνται, μετά τον απογαλακτισμό τους, σε [εγκαταστάσεις πειραματισμού και εκτροφής ή προμηθείας ζώων προς πειραματισμούς] πρέπει να σημαδεύονται με ατομικό και μόνιμο αναγνωριστικό σημείο».

51 Ακολούθως, επικαλείται και τα άρθρα 25 του διατάγματος αυτού και 26 του διατάγματος της 19ης Απριλίου 1988, περί καθορισμού των προϋποθέσεων εγκρίσεως, χωροταξικής διευθετήσεως και λειτουργίας των εγκαταστάσεων πειραματισμού επί ζώων, διατάξεις οι οποίες προβλέπουν ότι πρέπει να τηρείται μητρώο πιστοποιούν την ταυτότητα των ζώων που φιλοξενούνται και, όσον αφορά τις γάτες, τους σκύλους και τα πρωτεύοντα, περιλαμβάνοντα τον ατομικό αριθμό μητρώου που αντιστοιχεί στο σημείο εξατομικεύσεώς τους.

52 Τέλος, όσον αφορά τους σκύλους και τις γάτες, η Γαλλική Κυβέρνηση αναφέρεται στα άρθρα 276-2 του γεωργικού κώδικα και 1 έως 9 του διατάγματος 91-823, της 28ης Αυγούστου 1991, περί της ατομικής ταυτότητας των ζώων, των γατών και άλλων σαρκοφάγων κατοικιδίων ζώων και τη διατήρηση καταστημάτων όπου εκτρέφονται συνήθως με σκοπό την πώληση, την εμπορία, την περιποίηση, τη διαμετακόμιση ή τη φύλαξή τους, το οποίο εκδόθηκε κατ' εφαρμογή των άρθρων 276, 276-2 και 276-3 του γεωργικού κώδικα (JORF της 30ής Αυγούστου 1991), καθώς και στο διάταγμα της 30ής Ιουνίου 1992 σχετικά με την διά σημάνσεως εξακρίβωση της ταυτότητας των σκύλων και των γατών (JORF της 9ης Αυγούστου 1992), διατάξεις από τις οποίες προκύπτει η υποχρέωση σημάνσεως των σκύλων και γατών που αποτελούν αντικείμενο μεταβιβάσεως κυριότητας, καθώς και όσων διέρχονται από καταστήματα όπου εκτρέφονται με σκοπό την πώληση, την εμπορία, τη διαμετακόμιση ή τη φύλαξή τους.

53 Όπως υποστήριξε ορθά η Επιτροπή, τα διάφορα αυτά μέτρα δεν προβλέπουν ότι η ατομική σήμανση πρέπει να πραγματοποιείται πριν από τον απογαλακτισμό και με τον λιγότερο οδυνηρό τρόπο, όπως απαιτεί το άρθρο 18, παράγραφος 1, της οδηγίας, ούτε, συνακόλουθα, το ειδικό καθεστώς που εφαρμόζεται σε περίπτωση μεταφοράς μη απογαλακτισμένου ζώου, όπως προβλέπει η παράγραφος 3 της οικείας διατάξεως.

54 Υπό τις περιστάσεις αυτές, πρέπει να γίνει δεκτή η πέμπτη αιτίαση της Επιτροπής

Επί της μη μεταφοράς του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο

55 Με την έκτη αιτίασή της, η Επιτροπή ισχυρίζεται ότι η Γαλλική Δημοκρατία δεν έλαβε κανένα μέτρο προκειμένου να διασφαλίσει τη μεταφορά του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας στο εσωτερικό δίκαιο.

56 Για να αντικρούσει την αιτίαση αυτή, η Γαλλική Κυβέρνηση επικαλείται τα προαναφερθέντα στη σκέψη 14 της παρούσας αποφάσεως διατάγματα, διευκρινίζοντας ότι εκδόθηκαν με θεμέλιο το άρθρο R. 5118 του κώδικα περί δημόσιας υγείας, το οποίο εξουσιοδοτεί τον επιφορτισμένο με την υγεία υπουργό να καθορίσει τους κανόνες και τις μεθόδους που εφαρμόζονται κατά τα πειράματα επί των φαρμάκων, καθώς και τις αρχές που αφορούν τις ορθές εργαστηριακές πρακτικές και τις ορθές κλινικές πρακτικές, οι οποίες πρέπει να τηρούνται κατά τις δοκιμές.

57 Πάντως για τους λόγους που προεκτέθηκαν στη σκέψη 15 της παρούσας αποφάσεως, το Δικαστήριο αδυνατεί να λάβει υπόψη του τα ανωτέρω διατάγματα.

58 Εξάλλου, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Γαλλική Κυβέρνηση προέβαλε τον ισχυρισμό ότι το άρθρο 22 της οδηγίας επέβαλε στα κράτη μέλη απλώς την υποχρέωση προβλέψεως μέσων, όπως πιστοποιεί η χρήση των όρων «στο μέτρο του δυνατού» της παραγράφου 1 της οικείας διατάξεως.

59 Συναφώς, πρέπει να υπομνηστεί ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 22 της οδηγίας, το οποίο σκοπεί στην αναγνώριση, από τα κράτη μέλη, της εγκυρότητας των προερχομένων από πειράματα που διενεργούνται επί ζώων στο έδαφος άλλου κράτους μέλους στοιχείων για τους απαριθμούμενους στο άρθρο 3 της οδηγίας σκοπούς, ήτοι την ανάπτυξη, την παραγωγή, τον έλεγχο ποιότητας, δραστικότητας και ασφαλείας, όχι μόνον των φαρμάκων αλλά και των τροφίμων και άλλων ουσιών ή προϊόντων, καθώς και για την προστασία του περιβάλλοντος, απαιτεί τη λήψη καταλλήλων μέτρων μεταφοράς στο εσωτερικό δίκαιο (βλ. απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1998, C-268/97, Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 1998, σ. I-6069, σκέψη 14).

60 Επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, κατά την εκπνοή της ταχθείσας με την αιτιολογημένη γνώμη προθεσμίας, η Γαλλική Δημοκρατία δεν είχε εκδώσει κανένα μέτρο ώστε να καταστεί αποτελεσματικό το άρθρο 22, παράγραφος 1, της οδηγίας, οπότε και η έκτη αιτίαση της Επιτροπής πρέπει να γίνει δεκτή.

61 Επομένως, πρέπει να αναγνωριστεί ότι η Γαλλική Δημοκρατία, μη θεσπίζοντας όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία προκειμένου να διασφαλίσει την ορθή μεταφορά των άρθρων 4, 7, παράγραφος 3, 11, 12, παράγραφος 2, 18, παράγραφοι 1 και 3, καθώς και του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την ως άνω οδηγία.

Επί των δικαστικών εξόδων

62 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα, εφόσον υπήρξε σχετικό αίτημα του αντιδίκου. Δεδομένου ότι η Επιτροπή ζήτησε την καταδίκη της Γαλλικής Δημοκρατίας και η τελευταία ηττήθηκε, επιβάλλεται η καταδίκη της στα δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

αποφασίζει:

1) **Η Γαλλική Δημοκρατία, μη θεσπίζοντας όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία προκειμένου να διασφαλίσει την ορθή μεταφορά των άρθρων 4, 7, παράγραφος 3, 11, 12, παράγραφος 2, 18, παράγραφοι 1 και 3, καθώς και του άρθρου 22, παράγραφος 1, της οδηγίας 86/609/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Νοεμβρίου 1986, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την προστασία των ζώων που χρησιμοποιούνται για πειραματικούς και άλλους επιστημονικούς σκοπούς, παρέβη τις υποχρεώσεις που υπέχει από την εν λόγω οδηγία.**

2) **Καταδικάζει τη Γαλλική Δημοκρατία στα δικαστικά έξοδα.**

Jann von Bahr La Pergola

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 12 Σεπτεμβρίου 2002.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του πέμπτου τμήματος

P. Jann